

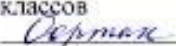
МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования Республики Тыва

**Администрация муниципального района «Сут-Хольский кожуун
Республики Тыва»**

МБОУ Алдан-Маадырская СОШ

Рассмотрено
руководитель МО начальных
классов

Осержак У.О.
Протокол № 1
от «30» августа 2024г

Согласовано
Зам. директора по УВР

Сарымпар С.С.
Протокол № 1
от «31» августа 2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета

«Родная литература (литературлуг номчулга)»

2 класс

с. Алдан-Маадыр 2024г

Эге класстарга литературлуг номчулга эртемнин ажылчын программазынын аннотациязы

2-4 класстарнын «Литературлуг номчулга» деп эртеминге тургускан ажылчын программа чаа федералдыг стандарттарнын негелдезинге болгаш Тыва республиканын ниити болгаш профессионал ооредилге яамызынын чанында ооредилге-методиктиг човулелдин бадылааны Э.Д. Ондарнын 1-4 класстарга (Кызыл 2000 чыл) тургусканы эге школанын номчулга программазынга дууштур тургускан. 2-4 класстарнын чечен чогаал курузунун утказы дараазында номнарнын дузузы-биле илереттинер болгаш боттаныр:

1. Л.С.Кара-оол 2-ги класстын «Литературлуг номчулга» ному, Кызыл, 2012 чыл.
2. Л.С.Кара-оол 3-ку класстын «Литературлуг номчулга» ному, Кызыл, 2013 чыл.
3. Л.С.Кара-оол 4-ку класстын «Литературлуг номчулга» ному, Кызыл, 2014 чыл.

Эге класстарга ажылчын программа 1- 4 класстарга неделяда 1 шак, будун чылда 34 шак,
Номчулганын дургенин хынаары – 4

Чогаадыг – 2

Проект – 4

2-ги класстын Литературлуг номчулга эртемнин ажылчын программазынче тайылбыр бижик, эге класстарга литературлуг номчулганы ооредиринин кол сорулгалары, 2-ги класска литературлуг номчулга программазын шингээткенинин планаттынган туннелдери, оореникчилернин ооренип ап болур аргалары, номчулгага болгаш чугаа сайзырадылгазынга оореникчилернин кол билиглери, мергежилдери болгаш чанчылдары кирип турар.

Тайылбыр бижик.

Бо ажилчын программа эге школаның Федералдыг куруне стандарттарынын бадылаан Россия Федерациязынын ооредилге яамызынын доктаалынга болгаш Федералдыг методкатыжышкыннын протоколунга даянган. 2-ги класстың «Литературлуг номчулга» деп номунун ажилчын программазын Л.С.Кара-оолдун бо авторнун номунга даянып тургускан.

2-ги класстын литературлуг номчулга эртеминге тургускан календарлыг план Тыва Республиканын ниити болгаш профессионал ооредилге яамызынын чанында ооредилге-методиктиг човулелдин бадылааны-биле, Л.С.Кара-оолдун 2-ги класстарга тургусканы эге школанын номчулга программазынга даянып тургустунган.

Тыва уругларны шын, кижизиг, эртем-билиглиг кижилер кылдыр ооредири – амгы уенин школаларыны эн-не кол сорулгаларынын бирээзи. Ужук-бижик номчуп билип эгелээринин эн-не кол дозу- эге класстар. 7-10 харлыынга чедир уругнун чугаа-домаанын ангы-ангы хевирлеринин (бижимел чугаа, номчулга, дыннап билири) сайзыраарынга таарымчалыг уези. Ынчангаш тыва литературлуг номчулга эге школага чугула эртемнернин бирээзи.

"Литературлуг номчулга" номунда кирип турар чогаалдар программага дууштур темалар аайы-биле болуктей бердинген.

Эге класстарнын чечен чогаал номчулгазынын программазы чечен эстетиктиг болгаш литература шинчилелдиг принциптерге даянмышаан, оон ундезилеттинген болгаш проблема-тематиктиг принципке чагыртып турар.

Базистиг программада эртемнин туружу

«2-ги класстарга номчулга программазы» ооредилге планын езугаар 2-ги класстарга номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазы 1 шак. Чылда 3 4 шак.

ЧЕЧЕН-ЭСТЕТИКТИГ ПРИНЦИП

Чечен-эстетиктиг принциптин негелдезин езугаар уругларныц ооренир ужурлуг чогаалдарынын санынга программаже колдуунда чечен чогаалдын бедик шынарлыг улегерин (созуглелдерин) киирип, оларныц шилилгезин шын тодарадыры негеттинер. Чогаалдын чугле сонuurганчыг утказын билиндирип, ооредиглиг, солун созуглелдерни номчуп бээри-биле кызыгаарланып болбас. Долгандыр турар хурээлелдин байлаан, оон чажыттарын коргузуп турар уран-чечен аргаларын болгаш кижилер аразында харылзааларнын байын коргузуп турар дээди, чараш сеткилдерни оттуруп, амыдыралда онза, чараш чуулдерни эскерип база танып-билип алырын, чуртталгага ажы-толдун бот-хамаарылгазын хевирлээри чугула.

Чечен (уран) чогаалдары уругларны номчулгага ынак, бугу-ле чараш чуулге хандыкшылдыг, ону шын унелеп билир кылдыр чанчыктырар ужурлуг. Чечен-эстетиктиг принцип уран чуулдун аразында харылзааларны идепкейлиг тургузарын тодаргайлаар **болгаш** ону быжыглаарынын аргаларын баш удур айтыр.

ЛИТЕРАТУРА ШИНЧИЛЕЛДИГ ПРИНЦИП

Литература шинчилелдиг принциптернин негелделерин езугаар уругларны эге школадан эгелеп чечен чогаалдын будуш-шынарынын эн **онзагай талаларын**, ону илередип турар кол уран аргаларын бодууну-биле таныштырар. Кандыг-даа чогаалды сайгарып турар уеде омур-хевир бирги черде турар дээрзин сагындырбышаан, созуглелдин (чогаалдыцнутказын шын шицгээттирерин принцип негеп турар.

Авторнун идеялары, бодалдары, сагыш-сеткили чечен омур-хевирни дамчыштыр илереттинер. Чечен омур-хевирни тургузарынын кол чепсээ болгаш ону шын медереп билип алырыныц *кол аргазы сос* болур. Чечен чогаалга сос тодаргай уткага (ону чугаа азы сезуглелдин узундузунден билип алыр) чагыртыр болгаш ол чогаалдын утказындан, оон

ында кирген бугу-ле овур-хевирлиг системазындан ангыланып шыдавас. Бо талазы-биле литература шинчилелдиг принцип мурнунда турганы — свету чогаалдан, овур-хевирден ангылай коруп турган лингвистиктиг сайгарылганын принципинге удурланышкак.

Чогаал сайгарылгазынын уезинде состу тускайлап коор чорукту болдурбас. Чогаалдын чечен овур-хевирлиг системазында ону долдуруп чоруур боттук кезектер, бодалдар, ужур-уткалар, харын-даа оларга хамаарылга чок состерни домактар-биле харылзаалыг кылдыр сайгарар.

Чогаалдан "ушта тырттырган" ангы-ангы чурумалдыг кезектер ап, оларны уругларга сайгарар кылдыр бээр чорукту эге класстарга болдурбас.

Чечен чогаалды эпитеттер, деннелгелер, метафоралар болгаш дылдын оске-даа чурумалдыг уран аргаларын мооннеп чыып кааны кылдыр коруп болбас. Эге школага дылдын чурумалдыг уран аргаларынын сайгарылгазы бердинген чогаалдын утказынга дууштур чоруттунар болгаш уругларның чогаалды ханы билип, ында кирген овур-хевирни долу, четче сактып алырынга дузалаар.

Литература шинчилелдиг принцип номчулга номнарынче янзы-буру темалыг болгаш утка-шынарлыг чогаалдарны кииреринин аргазын берип турар. Программа езугаар сумелеп турар чогаалдарнын жанрлары база хой янзы: тоолдар, тоолчургу чугаалар, мифтер, тывызыктар, улегер домактар, дурген-чугаалар, кожамыктар, улустун ырлары, шулуктер, шиилер, чечен чугаалар.

Бо принцип номчулга болгаш чогаал сайгарылгазынын уезинде чогаалдын темазын, идеязын композициязын, уран-чечен аргаларын база оске-даа чугула нарын айтырыгларны таарыштыр чугаалажырынын, ону уругларга чоорту билиндиреринин угланышкынын берип турар.

НОМЧУЛГА ПРОГРАММАЗЫНЫН ТУРГУЗУУ БОЛГАШ КОЛ-КОЛ СОРУЛГАЛАРЫ

Номчулга программазы дорт кезектен тургустунган:

- 1) номчулганын тематиказы;
- 2) класстан дашкаар номчулга;
- 3) номчулга талазы-биле алган билиглери, чанчылдары болгаш мергежилдери;
- 4) чогаалдарнын хевирлери-биле (жанрлары) практиктиг таныжылга.

Класска-даа, класстан дашкаар-даа номчуур чогаалдарнын данзызын программада киирбээн, чугле оларнын чижек тематиказын болгаш анаа киирер айтырыгларнын кыска тайылбырын (аннотациязын) класстар аайы-биле сумелеп киирген. Ынчангаш моон сонгаар ооредилге номнарынын ("Литературлуг номчулга" номнарынын) авторлары кайы класска кандыг тодаргай чогаалдарны киирерин боттары хостуг шилип алып аргалыг.

Чамдык кол темалар класс бурузунун программасында бар. Ынчалза-даа олар анаа-ла катаптап турар эвес, а уругларның назы-хары улгадып, билиинин деннели бедээни-биле чергелештир чечен чогаалдарнын хемчээли, утказы болгаш дылдын уран-чечен аргалары чоорту нарыыдап, чаа чуулдер-биле немежип бар чыдар.

Башкы уругларны бичиизинден эгелеп коллективтиг езуга, бот-боттарынга негелделиг, шынчы, ак сеткилдиг, быжыг туруштуг, эрес-дидим болурунга, мозулуг аажы-чанга, куш-ажылга кижизидер сорулгалыг.

Уругларнын номчулга кичээлдеринге ооренир чуулдери оларга долгандыр турар бойдус болгаш ниитилел дугайында билиглери бээр, оларнын кижизидилгезинге улуг рольду ойнаар ужурлуг. Эрес-дидим, ак сеткилдиг, амыдыралга тура-соруктук, бурунгаар чуткулдуг, куш-ажылга ынак, телептиг кижилер дугайында чуулдерни номчуп, сайгарып тургаш уругларны моральдыг мезу-шынарга, ужур-чурумга кижизидер. Ниитиге ажыктыг куш-ажылды алдаржыткан чогаалдар дамчыштыр уругларны куш-ажылга ынак болурун, ацаа боттарынын хире-шаа-биле киржирин, ону хундулээрин; куш-ажыл кижиге бурузунун хулээлгези болгаш эргези, амыдыраарынын база бир чепсээ дээрзин билиндирер.

Торээн чурт, оон бойдузу, кижилери болгаш оларнын чаагай чанчылдары, эртем, техника, культура, уран чуул талазы-биле чедиишкиннеринин дугайында чуулдер

уругларны патриотизмнин, интернационализмнин езузунга, эстетиктиг овор-хевирнин аажы-чанынга кижизидеринге деткимчени бээр болгаш уругларнын угаан-медерелинин саизыраарынга улуг ужур-дузалыг.

Эге школа оореникчилеринин амыдыралчы арга-дуржулгазы байлак эвес, номчаан номнары, чогаалдары эвээш дээрзи билдингир. Оларада амыдыралды хайгаарап база чогуур туннелдер кылыпкы дег номчукчу дуржулгазы ам-даа четче хевирлеттинмээн.

Оон ужурундан эге школага чечен чогаал номчулгазы ангы-ангы чогаалчыларнын чогаадыкчы салымынын ылгавырлыг талазы, допчу намдары, чогаадыкчы ажил-херекте-ри-биле таныштыарын негевес. Чогаалчыларнын допчу намдарын, чогаадыкчы ажил-чорудулгазын, чечен чогаалды монографтыг (авторлар аайы-биле) ооредиринин принциптин ортумак класстардан эгелээш, улуг класстарга чоорту киирген болур ужурлуг.

Ынчангаш эге школага чечен чогаал номчулгазы ниити литература курузунун эге уе-чадазы болбушаан, ортумак школага литература талазы-биле узуктел чок билиг бээринин чугула кезээ болуп турар.

Эге школага чечен чогаал номчулгазынын программазы уругларнын аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадырынче кол кичээнгейни угландырып турар. Оон иштинде бир онзагай черни оореникчилерни шын чугаалап ооредиринин чугула хевири (аргазы) — номчулганын чанчылдарын шингээттирип хевирлээри болгаш ону сайзырадырынче угланган ажилдарны чорудары кол черни ээлеп турар.

Номчулга кичээлдеринин кол сорулгазы — ыткыр (дынналдыр) номчуурунун хевиринден эгелээш, ханы, медерелдиг иштинде номчуурун чедип алыры.

Номчулганын шын, медерелдиг, аянынг номчуур шынарларынын болгаш дынналдыр база иштинде номчуур хевирлерин уругларга шингээттирерде, янзы-буру аргаларны ажыг-лап, ажилдарнын хевирлерин чоорту нарыыдадып тургаш, билиндирерин сумелеп турар.

Ооредилгенин бирги чылында сос номчуурунун аргаларын шингээттирип, ангы-ангы состерни, сос каттыжышкыннарын домактар болу бээр кылдыр ун аайы-биле (интонация) кожуп, чугурту номчулгаже чоорту шилчиир.

Ийиги чылында угаан ажылының база бир чадазынче унуп, иштинде номчулганын чанчылдарын боттандырап.

Ушку чылында номчулганын темпизин элээн дурген шуудадыр. Номчулга уезинде уе камнаарынын чогуумчалыг аргаларын чеп ажыглаарын шингээттирер.

Дортку чылында номчулганын кол шынарларын (шын, чугурту, медерелдиг, аянынг) колдуунда шингээди апкан турар. Литературлуг шын адаашкын езугаар болгаш рольдар аайы-биле аянынг номчуурунун чанчылдарын ап, номчулганын чогуур темпизин шын сагып билген турар ужурлуг.

Эге школанын бугу-ле чадаларында башкы уругларны номчуп билир кылдыр ооредири-биле чергелештир уруглар боттары номчаан чогаалынын утказын сайгарып, ында кол чуулду илередип, оон чогуур (улуг эвес) туннелдер кылып шыдаптарынче угланган ажилдарны база чорудар. Оон ангыда номчаан созуглелдерин кезектерге чарып, оларга тус-тузунда ат тыварынга, абзацтар дузазы-биле план тургузарынга, номчаан чуулунун утказын делгеренгей (долу) азы допчу кылдыр чугаалап оорениринге чанчыктырап.

Чечен чогаал эртеминге хамаарыштыр 3 — 4 класстарга дараазында бодуун билиглер-биле база таныштырып болур: автор дугайында кыска дыннадыглар, номчаан чогаалынын жанры, темазы, улустун аас чогаалынын бичии жанрлары — тывызыктар, улегер домактар, дурген-чугаалар, янзы-буру тывызыктыг бодалгалар дээш оон-даа оске.

Литературлуг номчулганы дамчыштыр чечен чогаалды уругларга ханы билиндирерде, оларнын хире-шаа-биле чогаадыкчы чоруунга ундезилеп, ону ооренип коруп тургаш, иштики сагыш-сеткилдин анаа хамаарылгалыг болурунун дуржулгазынга даянырын база сумелеп турар.

Чечен чогаал кижинин угаан-медерелинге, сагыш-сеткилинге салдарлыг болганда, ол уран чуулдун нарын хевиринге хамааржыр.

Чечен чогаал номчуп, чечен овор-хевирлер-биле танышкан тудум, уругларнын ниити сайзыралы, чувени угаап, медереп билири, сагыш-сеткилинин бодалдары улам делгемчиир, ханылаар, байлакшыыр. Авторнун созуглелинге дууштур уругларныц аас-биле харыылары, чечен овор-хевирге хамаарыштыр билип алган бугу-ле ажыктыг чуулдери оларнын чечен чогаалды шингээдип ап турарынын херечизи болур.

Программада бердинген чижек тематикаларга хамаарыштыр номчуур ужурлуг чогаалдар иштинден уруглар торээн черинин, долгандыр турар хурээлелдин; эш-оор болгаш уе-чергелеринин, оларнын чуртталгазынын, оюн-тоглаазынын, ужуралдарынын; бойдус болгаш оон камгалалынын; тыва чоннун чаагай чанчылдарынын; торээн чуртунун тоогузунден барымдааларнын дугайында билиглери шингээдип алырлар.

Эге школанын чечен чогаал номчулгазы дараазында кол-кол сорулгаларны чедип алырынче угланган:

1. уруглар номчаан (ооренген) чогаалдарынын утказын, оон маадырларынын ходелиишкиннерин, чорук-херектерин ханы шингээдип ап, анаа хамаарыштыр чогуур унелелди берип, боттарынын сагыш-сеткилин хайныышкынны-биле илередип шыдаарынын, чечен чогаалды долuzu-биле шингээдип алырынын аргаларын сайзырадыр;

2. чечен чогаалдын уран чурумалдыг дылын, овор-хевир тургузарынга аян киирер аргаларын сеткип билир кылдыр уругларны ооредир; оларнын боданыр аргаларын болгаш чогаадыкчы бодалдарын сайзырадыр;

3. шулук чогаалын кичээнгейлиг дыннап билиринин аргаларын сайзыратпышаан, оон уран созун чарашсынар болгаш ханы шингээдип алырынын дуржулгазын мооннеп, анаа уран-чечен хооннуг болгаш сонuurгалдыг болурун кижизидер;

4. уругларнын ном-биле ажылдап, оон билиг тыварынга номну ургулчу номчуурунга негелделиг, чечен чогаалга сундулуг, уран состун тургузукчулары — чогаалчыларнын чогаадыкчы ажыл-херектеринге сонuurгалдыг болурун чедип алыр;

5. долгандыр турар хурээлел болгаш бойдус дугайында уругларнын боттуг бодалдарын сайзырадып, ону шын угаап болгаш медереп билиринин дуржулгазын байыдар;

6. хемчээл, утка, тематика, жанр талазы-биле ангы-ангы чогаалдарны ханы, шын билиндирер;

7. номчаан чуулунун утказын шингээттирерден ангыда, уругларнын ниити билиинин деннелин делгемчидеринин дуржулгазын байыдар болгаш амыдыралга оларнын мозу-шынарлыг, эстетиктиг хамаарылгазын база хевирлээр;

8. чечен чогаалды (номну) уруглар боттары шилип ап, ону таалап номчуксаар кузелин боттандыраар;

Ажыглаан литература

Л. С. Кара-оол Тыва дыл
Ажылчын кыдырааш

**Литературлуг номчулга» эртемийн календарь-тематиктиг планнаашкыны.
Неделяда 1 шак,чылда-34 шак.**

№	Кичээлдин темазы	Шагы	Ай хуну	
			план	факт
1	С. Маршак«Календарь ын бирги хуну»;С.Сарыг-оол«Ном».	1	06.09	
2	К.Ондар«Ужук дою». Ар 6,7 Ч. Кара-Куске«Арыг-силиг, чараш бижиир».	1	13.09	
3	С.Сарыг-оол«Оореникчээ» С. Маршак Школачы билип алзын»	1	20.09	
4	Класстан дашкаар номчулга «Ногаан, кок болгаш кызыл карандаштар» Баруздин «Берге бодалга»	1	27.09	
5	Б. Ховенмей«Куску хову».	1	04.10	
6.	Г.Скребицкийн ии-биле «Кус».	1	11.10	
7	Тыва улустун тоолу «Инек - Сокпа» ар.31 С. Пюрбю«Бора- Шиижек» А. Шоюн«Селбер Койгунак» Хунажык анайТыва улустун тоолу «Чаан биле куске»«Ийи куске» С. Пурбу Бора-Шиижек	1	18.10	
8	К. Чуковский«Ылааш- Сээк»; .Скребицкийн ии- биле«Коданнын аян-чоруу»	1	25.10	
9	С.Сарыг-оол«Бызаа»;«Бодаган» С.Сарыг-оол «Халбынмай», «Кулун»,«Анай»,Ч.Кара-Куске «Анайларым»С.Сары г-оол «Анай»; К-Э. Кудажи Ю.Кюнзегеш«Узер хуна»	1	08.11	
10	Е. Танова«Кышкы ыржыгаш» ШулуК. Ондар «Харжыгаш»	1	15.11	
11	Ч. Ондар «Чаа чылдын йорээли» С. Михалков «Чаа чылда»	1	22.11	
12	Класстан дашкаар номчулга «Кышдугайында шулуктер»	1	29.11	
13	Бистин праективис «Тос чузун малымайны»	1	06.12	
14	Л. Чадамба«Арыг- шевер»К. Чуковский «Чунар херек».	1	13.12	
15	Л. Чадамба «Март сези», А. Даржай «Ава». Чогаадыг.	1	20.12	
16	С.Сарыг-оол «Чаагай час	1	27.12	
17	С. Пюрбю«Час келди»; В.Бианкиини- биле «Ыяштарнын байырлалы»	1	17.01	
18	Класстан дашкаар номчулга В. Бианкиини- биле «Уш час»	1	24.01	
19	О. Сувакпит«Тыва сен бе?»Л.Чадамба«Кым-дыр мен?»».Когудуглер.	1	31.01	
20	Тывызык. А. Шоюн«Тып корунерем,	1	07.02	

	уруглар»,О.Сувакпит«Тывар сен бе» КогудуглеУругларнын ырыларыБистин проективис			
21	Ю.Кюнзегеш«Койгунак». Ар 102	1	14.02	
22	А. Пушкин«Кушкаш»Ар.103 Класстан дашкаар номчулга«Шиижек оглу» ар	1	21.02	
23	М.Пришвинии- биле «Чараа- чечен»;	1	28.02	
24	М.Пришвинии- биле«Дилгинин чеми »Ар. 109	1	07.03	
25	Тоогу чугаалар.Мечи сылдыс. Инек буурээ. Ар.111-113	1	14.03	
26	Куу, Рак болгаш шортан.Ар.114	1	21.03	
27	Адазы болгаш оолдары.«Айбаангы».	1	04.04	
28	К. Ондар «Ойнап чору», «Матпаадыр»	1	11.04	
29	Е. Танова«Хоокуй хокпештер ужунмегелепкеним». «Эн экибелек»Узбек улустун тоолу, Татар улустун тоолу«Ушугбашкы», Анчынын чугаазы	1	18.04	
30	Тоолчургу чугаа «Инек буурээ»,	1	25.04	
31	Э. Кечил-оол«Чечектерим»Ар. 135	1	02.05	
32	С.Сурун-оол«Диин оглу» ар. 136	1	16.05	
33	С.Сурун-оол«Элик» Ар. 138	1	23.05	
34	Класстан дашкаар номчулга Тыва дугайында чогаалдар номчуур.Бистинпроективис	1	30.05	

